

Piet Emmer en Jos Gommans, *Rijk aan de rand van de wereld. De geschiedenis van Nederland overzee 1600-1800* (Amsterdam: Bert Bakker, 2012), 542 p.
ISBN 978-90-3513-345-7.

Er zijn boekenkasten vol geschreven over de geschiedenis van de Nederlandse overzeese expansie. In hun inleiding geven de auteurs aan in hoeverre hun boek verschilt van eerdere studies: 'Voor de geschiedenis van de VOC en WIC bestaan fraaie, recente overzichtswerken die veel aandacht besteden aan de organisatorische en maritieme aspecten van deze handelsorganisaties. Met dit boek willen we niet al te zeer in herhaling treden en daarom kiezen we voor een andere aanpak, die de nadruk legt op de economische en culturele wisselwerking tussen de Republiek en haar overzeese gebiedsdelen zoals die tot uiting komt in zowel de 'metropool' Nederland als in de verschillende contactzones'. En even verder: 'Dit boek biedt dus naast een overzicht een agenda voor toekomstig onderzoek waarin we hopen dat de geschiedenis van de Nederlandse expansie overzee, meer dan tot nu toe het geval is geweest, wordt geïntegreerd in de wereldgeschiedenis' (p. 15-16).

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel, dat handelt over het belang van de wereld in Nederland, wordt ingezoomd op twee aspecten: de politiek-economische factoren die aan de ontwikkeling van de Republiek hebben bijgedragen en het belang van de culturele wisselwerking tussen de overzeese buitenwereld en Nederland. In delen twee en drie gaan de auteurs uitgebreid in op de context van de Nederlandse expansie in respectievelijk de Atlantische (Amerikaans-Afrikaanse) en Aziatische werelden. In de conclusie, zo beloven de auteurs op pagina 15 van hun inleiding, blikken zij terug op de wereldwijde invloed van de Nederlandse expansie en vragen zij zich af in hoeverre de Nederlanders ook nu nog daarvoor verantwoording moeten afleggen. Met andere woorden: zij beloven in te gaan op de legitimiteit van de recentelijk zo opgekomen 'sorry-cultuur'. Hun idee hierover is overigens klip en klaar: het is niet aan het individu, maar aan de overheid 'historisch verantwoordelijkheidsbesef en piëteit' te betrachten (p. 460).

Emmer (tot voor kort hoogleraar Geschiedenis van de Europese Expansie, Universiteit Leiden) en Gommans (recentelijk benoemd tot hoogleraar Koloniale Geschiedenis en Wereldgeschiedenis aan diezelfde universiteit) hebben met het schrijven van deze indrukwekkende studie een titanenklus geklaard. In 460 pagina's bieden zij de algemeen en meer specifiek geïnteresseerde lezer een belangrijk stuk 'Nederlandse wereldgeschiedenis', waarbij zij er niet voor terugdeinzen geopolitieke, macro-economische en militair-strategische concepten te koppelen aan aspecten die sterk liggen op het terrein van taalkunde, volkenkunde of botanie.

Regelmatig stellen de auteurs vragen. Welke invloed heeft de Nederlandse expansie gehad op de overzeese wereld? In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, is volgens de auteurs het effect van de Nederlandse expansie op Azië gering geweest. Hoezeer de VOC ook pogingen heeft ondernomen, uiteindelijk wist zij alleen op Ceylon, de Molukken en Batavia en Ommelanden relatief sterke invloed te krijgen. De greep van de VOC verstikte autonome economische ontwikkelingen in deze gebieden. In andere gebieden in Azië heeft de VOC maar marginale invloed gekregen. Zowel in India als in China troffen de Nederlanders in eerste instantie sterke centrale machten aan. In India ontwikkelden later in de zeventiende en vooral in de achttiende eeuw de kuststaten zich tot sterke machtscentra. Dit proces wordt aangeduid als regionale centralisatie. Heeft de VOC al invloed gehad, dan ligt die vooral op het terrein van de

toegevoegde waarde. Immers, de Compagnie zorgde vanuit Amerika en Japan voor een indrukwekkende toevoer van edelmetaal- het product bij uitstek dat in de beide grote economische centra India en China zo gewild was. Daarnaast konden deze beide landen via de voc Europa als afzetmarkt bedienen. Een soortgelijke marginale invloed van de Nederlandse aanwezigheid en expansie menen Emmer en Gommans te kunnen zien in West-Afrika: 'Over de gevolgen van de slavenhandel mag het debat dan nog voortgaan, het Nederlandse aandeel daarin was te gering om veel effect te sorteren' (p. 447).

Daarentegen zijn de gevolgen van de Nederlandse aanwezigheid en activiteiten voor het gebied aan de overkant van de Atlantische Oceaan groot geweest. De introductie van een zeer efficiënte vorm van slavernij heeft dramatische effecten gehad voor het Caribisch gebied. De oorspronkelijke bevolking van Suriname is onder andere door de introductie van Europese ziekten gedecimeerd, terwijl een enorme immigratie op de Nederlandse Antillen al evenzeer tot een ernstige verstoring van de traditionele samenleving heeft geleid.

Emmer en Gommans zijn kritisch en relativerend, zo blijkt onder andere uit alinea's als deze: 'In het Atlantische gebied heeft de Europese expansie met haar mensonterende slavenhandel en slavernij ervoor gezorgd dat een deel van de Europeanen voordeliger kon roken, voordeliger en zoeter kon eten en koffie drinken dan zonder die instituties het geval zou zijn geweest. Zonder de exporten uit Azië zouden er in de huishoudens van de gegoede burgerij in Nederland en Europa wat minder porselein, specerijen en sitsen aanwezig zijn geweest. Het heeft bijna tweehonderd jaar geduurd voordat deze gang van zaken massale bevrijding wekte, en daarbij liep Nederland bepaald niet voorop'.

Met een mislukte kolonisatiepolitiek in Noord-Amerika, betrekkelijk geringe invloed in Perzië, India en China en een verstikkende monopoliezucht is de boektitel juist gekozen. *Rijk aan de rand van de wereld* is een must voor leden van het *corps diplomatique*, voor internationaal georiënteerde beleidsmakers in Den Haag en voor eenieder die global history een warm hart toedraagt. De tegenvallende kwaliteit van de illustraties, herhalingen van formuleringen (over bijvoorbeeld protestantisme en slaven op pagina's 176 en 181, of over de grenzen van het gezag – tot waar de kanonskogels waren uitgerold, p. 257 en 263) en het ontbreken van een helder benoemde agenda voor toekomstig onderzoek moet men dan maar op de koop toenemen.

Joost C.A. Schokkenbroek

Het Scheepvaartmuseum/Vrije Universiteit Amsterdam

Irene Stengs (ed.), *Nieuw in Nederland: Feesten en rituelen in verandering* (Amsterdam: AUP, 2012) 220 p. ISBN 978-90-8964-405-3.

Op de cover van de bundel *Nieuw in Nederland* prijkt een Arabische chocoladeletter van de Hema. Een logische keuze, aangezien in de artikelen verschillende feesten en rituelen in verandering centraal staan. Het is echter ook een opmerkelijke keuze, omdat uitgerekend het Nederlandse Sinterklaasfeest – ondanks veelvuldige verwijzingen naar de Zwarte Piet-discussie – niet aan bod komt in het boek. De auteurs kiezen er nadrukkelijk voor de feesten en rituelen van nieuwkomers als onderdeel van de Nederlandse samenleving als geheel te beschouwen, maar beperken zich daarbij –